

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 81'373.21:801.82(497.472)(091)

Prejeto: 3. 8. 2015

Boris Golec

izr. prof. dr., znanstveni svetnik, Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana
E-pošta: bgolec@zrc-sazu.si

Kras, Kraševci in kraška zemljepisna imena v zgodnjih slovenskih besedilih

IZVLEČEK

Dokumentiranost slovenskih zemljepisnih imen v slovenskih besedilih je do 19. stoletja šibka. V slovenščini se je namreč dotlej pisalo malo, kar velja še posebej za uradnovalno področje. Prispevek obravnava najzgodnejše pojavitve pojmov Kras in Kraševci, pridevnika kraški ter zemljepisnih imen s širšega območja Krasa v slovenskih besedilih zgodnjega novega veka. Potem ko so pojmi Kras, Kraševci in kraški izpričani v drugi polovici 16. stoletja (med 1555 in 1584), jih dolgo ni več zaslediti. Dokaj dobro je v slovenskih dokumentih zastopan Trst, v 17. stoletju poleg njega samo še Dolina pri Trstu, daleč največ kraških imen (toponimov, hidronimov in oronimov) pa najdemo v opisu sodnih meja gospodstva Švarcenek z začetka 18. stoletja.

KLJUČNE BESEDE

Kras, Kraševci, kraški, zemljepisna imena, slovenščina, Trst, Dolina pri Trstu, Švarcenek

ABSTRACT

THE KARST, ITS PEOPLE AND GEOGRAPHIC KARST NAMES IN EARLY SLOVENIAN TEXTS

Before the 19th century, the presence of Slovenian geographical names in Slovenian texts was rare. Namely, until then, very little was written in Slovene, which holds especially true of administration area. The paper discusses the earliest appearances of Slovenian notions »Kras« and »Kraševci«, adjective »kraški« and geographical names from the wider Karst area in Slovenian texts during the early Modern Period. After the notions »Kras«, »Kraševci« and »kraški« first appeared in the second half of the 16th century (between 1555 and 1584), a long time had to pass before they appeared again. Whereas Trieste is fairly well represented in Slovenian documents, followed by only Dolina pri Trstu in the 17th century, by far the greatest number of Karst names (toponyms, hydronyms and oronyms) are found in the descriptions of the jurisdictional boundaries of the Švarcenek seignior from the early 18th century.

KEY WORDS

Kras, Kraševci, kraški, geographical names, Slovenian language, Trst, Dolina pri Trstu, Švarcenek

Glede na to, kako malo se je do 19. stoletja pisalo v slovenščini, se tudi Kras, njegovi prebivalci in kraška zemljepisna imena pojavijo v slovenskih besedilih pozno. Toponimi so v izvirni slovenski ali rahlo modificirani obliki pogosteje zapisani v tujejezičnih – latinskih, italijanskih in nemških virih, denimo že v srednjeveških urbarjih in pozneje v cerkvenih matičnih knjigah,¹ kolikor vemo, pa iz teh virov niso znani slovenski pojmi Kras, Kraševci in kraški. Obravnava se omejuje na zgodnjenovoveška besedila, v katerih tovrstna imena ne nastopajo izolirano, temveč v slovenskem sobesedilu.²

Pojma Kras in Kraševci ter pridevnik kraški se v slovenskih besedilih prvič pojavijo v drugi polovici 16. stoletja, sočasno s pomembnejšimi pokrajinskimi imeni slovenskega prostora, kot so Kranjska, Kranjci, Korotan, Korošci in druga.³ Njihove prve omembe najdemo praviloma v protestantskih tiskih, kar velja tudi za Kraševce in pridevnik kraški, ne pa za Kras. To pokrajinsko ime je namreč prvič izpričano v enem najzgodnejših slovenskih uradovnih dokumentov, in sicer v najstarejšem ohranjenem razglasu, nastalem leta 1570. »Zapovedni list«, kot ga imenuje njegov avtor in za njim literatura, je prevod nemškega izvirnika razglaš kranjskega deželne upravitelja Hansa Khisla in je ohranjen v treh različicah, v osnutku in dveh čistopisnih originalih.⁴

Ni naključje, da se **pojem Kras** prvič pojavi v slovenskem besedilu v neposredni povezavi z vinom, in sicer v omenjenem razglasu ali ukazu (zapovednem listu), izdanem v Ljubljani **17. oktobra 1570**. Kranjski deželni zbor je v začetku leta 1570 odobril visoka sredstva za protiturško obrambo oziroma za vzdrževanje Hrvaške vojne krajine. Da bi dežela lah-

ko zbrala odobreno vsoto, ji je nadvojvoda Karel 29. aprila istega leta dovolil pobirati razne nove davščine, med njimi davek na vino, ki bi se moral plačevati od vsega vina, preden gre iz vinograda. Davek je s posebnim razglasom 17. julija oznanil deželni upravitelj Khisl, ker pa so ga ljudje v vinorodnih predelih sprejeli z nezadovoljstvom, je bil Khisl v naslednjih mesecih primoran poslati tja še dva razglaš, a spet brez uspeha. Nazadnje je posegel po slovenščini, tako da je dal »generale ali zapovedni list« prevesti iz nemščine »v gmajn slovejski jezik«, da bi bili preprosti ljudje o vsem potrebnem poučeni in se ne bi nihče mogel izgovarjati. Po Stanku Jugu je verjetno, »da je pri tem vsaj malo sodeloval novi, slovenski besedi naklonjeni protestantski duh, saj Hansa Khisla šteje naša literarna zgodovina med navdušene pospeševalce slovenske protestantske knjige«. Zgovorna je ugotovitev, da prevod v pravopisnem pogledu dosledno sledi Krečevim načelom, vsebuje pa veliko manj germanizmov in precej hrvaških besed, ki kažejo, da je moral biti avtor čakavec.⁵ Kakor koli, zapovedni list uteleša razvoj slovenskega knjižnega jezika, posebno vrednost pa mu dajejo izrazi upravno-pravne narave, ki jih tu srečamo prvič.⁶ V zvezi z našo problematiko gre poleg pojavljanja pokrajinske oznake Kras opozoriti na omenjanje več vrst vina, od katerih je s Krasom povezan teran: »na vsaki tovor terana (*Terrana*) krajcarjev pet ino dvajset«, »na vsaki tovor ali sto fertljev terana (*Terrana*) krajcarjev pet ino dvajset«.

Kras se v besedilu omenja štirikrat, vsakič v mestniški obliki, vendar zapisani neenotno tudi znotraj posameznega dokumenta – osnutka in obeh izvirnikov: *na Krasu*, *na Kraffu*, *na Krafu*, *na krasu*. V nadaljevanju so vsa štiri mesta objavljena v izvirni in v transliterirani obliki, oboje po prvi od obeh čistopisnih različic.⁷ Na drugačne zapise besede Kras, kot jih najdemo v osnutku⁸ in drugem čistopisu,⁹ opozarjajo opombe.

V zvezi z vsebino pojma Kras, kot je rabljena v Khislovem razglasu, gre poudariti, da Kras tu ni mišljen v zgodovinskem oziroma političnem pomenu besede, kot skupek Kranjski pridruženih gospodstev, temveč v ožjem smislu. Medtem ko so znotraj dežele v tem času prištevali k »administrativnemu« Krasu tudi zgornjo Vipavsko dolino, Pivško in Postojnsko,¹⁰ je iz razglaš jasno vidno, da pokra-

¹ Gl. zlasti Kos, *Srednjeveški urbarji*.

² Obravnava se opira na različne baze podatkov, predvsem slovenistične vede (ZRC SAZU, ISJFR, Sekcija za zgodovino slovenskega jezika: Občnoimenska kartoteka, Lastnoimenska kartoteka, Kartoteka patentov (Vaso Suyer); Leksikološka sekcija, Listkovna kartoteka), pa tudi na avtorjevo v zadnjem desetletju in pol nastalo zbirko prepisov starejših slovenskih uradovnih besedil.

³ Prim. Golec, *Nastanek in razvoj*, str. 332–336, 343.

⁴ Stanko Jug, ki je v arhivu kranjskih deželnih stanov našel prvo različico, osnutek, je v komentirani objavi (1942) zapisal, da ne gre za prevod nemškega razglaš, temveč za samostojen uradni spis in potemtakem za prvi znani originalni slovenski uradni dokument (Jug, *Slovenski »zapovedni list«*, str. 74). Desetletje pozneje (1952) je Marija Verbič opozorila na nedavno odkritje nemškega besedila istega razglaš, ki zanika izvirnost slovenskega razglaš; pisarna deželnih stanov je razglas izdala sočasno v obeh jezikih (Verbič, *Slovenski zapovedni list*, str. 179). Verbičeva pri tem ni povedala, da sta v istem fasciklu kot nemško besedilo tudi dve dotlej neznan slovenski čistopisni različici. Ena od njiju je bila pozneje predstavljena na treh arhivskih razstavah (1971, 1982, 2014), vendar na prvih dveh z zavajajočo navedbo, da je isti razglas objavil Jug, ki pa ima v objavi dejansko osnutek (Umek (ur.), *Slovenščina v dokumentih*, str. 6; Umek (ur.) et al., *Iz roda v rod*, str. 26). Na obstoj treh različic, med katerimi ni vsebinskih razlik, je opozoril šele leta 2014 Andrej Nared (Nared, *Razglas (zapovedni list)*, str. 358).

⁵ Jug, *Slovenski »zapovedni list«*, str. 74–79.

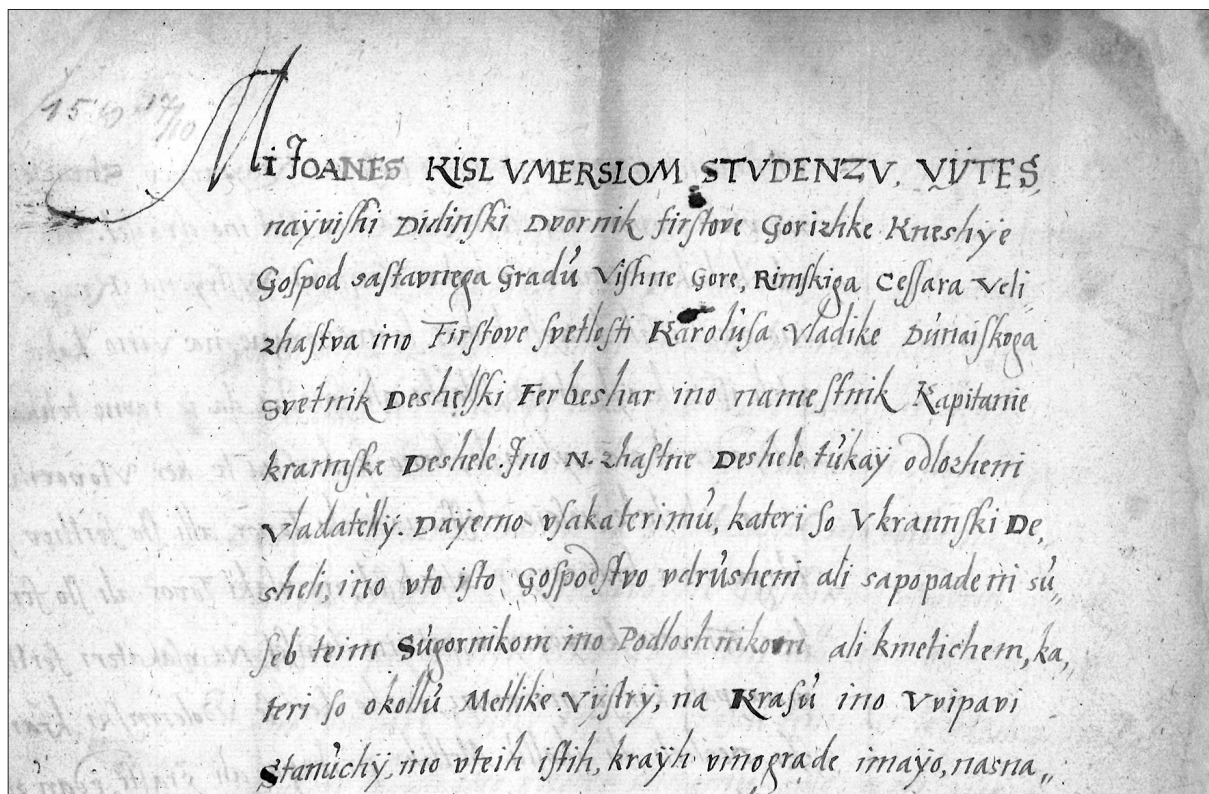
⁶ Nared, *Razglas (zapovedni list)*, str. 358.

⁷ ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 416, fasc. 285, pag. 1883–1888.

⁸ Prav tam, šk. 328, fasc. 217a, s. p., 17. 10. 1570.

⁹ Prav tam, šk. 416, fasc. 285, pag. 1891–1896.

¹⁰ Obseg »administrativnega« Krasa znotraj Kranjske neposredno razkriva kranjska imenjska knjiga za obdobje 1546–1618. Kras (*Kharst*) vključuje Postojnsko, Pivško, kranjski del Vipavske in Devin (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 4 (1546–1618), fol. 418–457), s kranjsko Istro (*Ysterreich*) pa meji približno na današnji slovensko-hrvaški meji, saj je najsevernejši istrski gospoščinski sedež v Klani (prav tam, fol. 458–485v).

Začetek Khislovega razglasa iz leta 1570 – prva čistopisna različica (ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 416, fasc. 285, pag. 1883).

Izvirnik	Transliteracija
Dajemo vsakaterimu, kateri so v krannski Desheli ino vto isto Gospodstvo vdrušeni ali sapopadeni suseb teim Sugornikom ino Podlošnikom ali kmetichem, kateri so okollu Metlike, Vyštrý, na Krafu , ¹¹ ino Vvipavi Stanuchý ino vteih istih krajh vinograde imajo, nasnanie ...	Dajemo vsakaterimu, kateri so v kranski deželi ino v to isto gospodstvo vdruženi ali zapopadeni, suseb teim sugornikom ino podložnikom ali kmetičem, kateri so okolu Metlike, v Istri, na Krasu ino v Vipavi stanuchi ino v teh istih krajih vinograde imajo, na znanje ...
Ino vdesheli ker Vino rafte, kakor Vvipavi Vyštrý, na Krafu ¹² ino vteih istih krajh kakor so imenovane ...	Ino v deželi, ker vino raste, kakor v Vipavi, v Istri, na Krasu ino v teh istih krajih, kakor so imenovane ...
... slafti ti Vdoleinem kranju svojm Gorškim Gospodom, okollu Metlike pak desetinskim Gospodom alli njih oblastnikom Ino Vvipavi, Vyštrý ino na Krafu ¹³ teim ker so od deshelian ktakovi oblasti ino vnoter iemanu odlozheni, ino postavljeni imaiu dobrovollno opraviti ino plazhati.	... zlasti ti v dolejnem Kranju svojim gorskim gospodom, okolu Metlike pak desetinskim gospodom ali njih oblastnikom ino v Vipavi, v Istri ino na Krasu teim, ker so od deželjan k takovi oblasti ino vnoterjemanju odločeni ino postavljeni, imaju dobrovolno opraviti ino plačati.
... flosi sapezhachene odperte Generale ali sapovedne Listý (: katere my vmetlizhkoý pokrajini ino na Krafu , ¹⁴ na to ker nam ie povedano da fo nikaterý vteh istih krajh ker se temu supar ftave ozhytuemo :) fliherniga opominamo k pokornimu davainu veliko kraat rezheniga noshenia.	... skozi zapečacene odperte generale ali zapovedne listi (katere mi v Metličkoj pokrajini ino na Krasu na to, ker nam je povedano, da so nikateri v teh istih krajih, ker se temu zupar stave, očitujemo) sliherniga opominamo k pokornimu davajnu velikokrat rečeni-ga nošenja.

¹¹ V osnutku in drugem čistopisu: »na Krafu«.

¹² V osnutku in drugem čistopisu enako.

¹³ V osnutku in drugem čistopisu: »na krafu«.

¹⁴ V osnutku in drugem čistopisu enako.

Razdeljenost Krasa v zgodnjem novem veku med Kranjsko, Goriško in ozemljem mesta Trst (izsek iz zemljevida: *Politično-upravna podoba v 16. in 17. stoletju* (Bajt, Vidic (ur.), *Slovenski zgodovinski atlas*, str. 112).

jinska imena Kras, Istra in Metlika niso rabljena v tem smislu, torej kot pozno pripojeni deli Kranjske, v katerih so tedaj še živele upravne posebnosti.¹⁵ Besedilo govori namreč izrecno o vinorodnih predelih: o Dolenjski (*v dolenski kranski deželi; v dolnjem Kranju*), Beli krajini oziroma Metliki (*okolu Metlike, v Metličkoj/kej pokrajini*), zgornjem, kranjskem delu Vipavske doline (*v Vipavi*) in o kranjski Istri (*v Istri*), severovzhodnem delu istrskega polotoka s sedežem v Pazinu. Tako je Zgornja Vipavska dolina navedena posebej – v Vipavi –, ločeno od Krasa, čeprav je bila znotraj Kranjske del »administrativnega« Krasa. Pojem Kras je v razglasu seveda omejen na tisti del, ki je spadal v kranjsko deželo in je na zahodu segal s prekinitvijo – vmes je bilo ozemlje Goriške – do Tržaškega zaliva pri Devinu.¹⁶

V geografskem smislu je drugače s pojmom **Kraševci** (**Krašovci**), ki ga srečamo prvič petnajst let prej, leta 1555 v Trubarjevem *Matevževem evangeliju*. Ko Trubar utemeljuje, da je evangelij prevedel v »krajnski jezik«, ker ga bodo lahko razumeli tudi prebivalci drugih dežel (*tih drugih dežel ljudi*), prvi na enem mestu in prvič v slovenščini poimenuje prebivalce naših pokrajin ter hkrati tudi prvi zariše tedaj še ohlapen geografski okvir slovenskega jezika:

»Mi imamo pak tukaj tri riči vom povedati: Na prvu. Kadar ta slovenski jezik se povsod glih inu v eni viži ne govori, drigači govore z dostimi besedami Krajnci, drigači Korošci, drigači Štajerji inu Dolenci tar Bezjaki, drigači **Krašovci** inu Istrijani, drigači

Mi imamo pag tukai tri rízhí vom pouedati: Na peruu. Kadar ta Slouenski Iefig se poufod glih inu vení vishí ne gouori, drigazhi gouore sdoftími besedami Craínci, drigazhi Coroshci, drigazhi Shtajerij inu Dolenci tar Besiaki, drigazhi Krashouci inu Istriani, drigazhi Crouati. Obtusmo mi letu nashe dellu vta Craínski Iefig hoteli postauiti, sa dofti

Omemba Kraševcev v Trubarjevem Matevževem evangeliju leta 1555 ([Trubar]: Ta evangeli svetiga Matevsha, fol. A2b).

¹⁵ O teritorialno-upravnem razvoju Kranjske gl. Nared, *Dežela – knez – stanovi*, str. 72–80.

¹⁶ Obseg Kranjske v 16. stoletju gl. v: Bajt, Vidic (ur.), *Slovenski zgodovinski atlas*, str. 112.

Krovati.« (»Mi imamo pag tukai tri rizhi vom pouedati: Na peruu. Kadar ta Slouenski Iefig se poufod glih inu veni vishi ne gouori, drigazhi gouore sdoftimi

R E G I S T E R			
Nekaterih besed, katere, Crajnški, Coroški, Slovénski ali Besjázški, ki, Hervázski, Dalmatinski, Istrianski, ali Craški, se drugázhi govore.			
Crajnški	Coroški	Slovénski ali Besjázški	Hervázški, Dalma- tinski, Istrianski, Craški.
A.	A.	A.	A.
Ajd		pogán	pogánin
Ajdje		pogáni	
Ajdovski		poganski	
Ajfar		savidliv	
Ajfrati		saviditi	
Anima		Dojka	
Ampak		Ale	
Ankora, ali shelesna mazb- ka		Sidro	
Anverbar		Mejstér	
Anverbarski		Mejster/kih	
Apnu		vapno	japno
Apostel, Togér	Togér, dvanaístla		vuzhenik
Apostolstvu	Togérstvu		oklope
Arnoš		oklópí shelésni	

Dalmatinov Register k Bibliji (1584).

bešedami Crainzi, drigazhi Coroshci, drigazhi Shtarierij inu Dolenci tar Befiaki, drigazhi **Krashouci** inu Istriani, drigazhi Crouati.«¹⁷

Glede na to, da govori Trubar v nadaljevanju o prebivalcih drugih dežel, so Kraševci pri njem »iztisnjeni« iz Kranjske, ločeni od Kranjcev in postavljeni v enakopravno razmerje z njimi, kot tudi s Korošci, Štajerci, z današnjimi hrvaškimi kajkavci, tedaj še imenovanimi Slovenci (Dolenci tar Bezjaki), z Istrani in Hrvati. Ker je še iz mladih let dobro poznal Trst in njegovo zaledje, je oče prve slovenske knjige seveda vedel, da živijo Kraševci tudi v mejah Kranjske, in ne samo v njeni soseščini. Tako izraza Krašovci ni uporabil samo za prebivalce Krasa zunaj lastne dežele, ampak v geografskem, nepolitičnem smislu. Pojem je poleg kranjskega Krasa zajel znaten del tedaj še majhne Goriške in tržaško ozemlje. Podobno, kot je dobro desetletje pozneje (1567) rojeni Vipavec Sebastjan Krelj navedel Vipavce med tistimi govorcji slovenščine, ki so »okoli nas«: »našiga imena inu jezika ludi, kir so okuli nas, Dolence, Istrijane, Vipavce etc., kateri skoraj povsod čisteši slovenski govore kakor mi po Kranju inu Koroški deželi.«¹⁸ Krelj se je rodil v Vipavi, ki je spadala pod Kranjsko, toda večji del njegovih Vipavcev je res živel »okoli nas«, in sicer v grofiji Goriški. Zdi se, da je bilo »nadomestno« ime za prebivalce ožje, prvotne Goriške, omejene na večji del Vipavske doline in del Krasa, sprva kar Vipavci.¹⁹ Drugi, kraški del podanikov Goriške grofije pa

se je torej prepoznal v Kraševcih, Trubarjevih Krašovcih. V navedenih dveh primerih iz petdesetih in šestdesetih let 16. stoletja prihaja do izraza takratna in poznejša živa raba pokrajinskih poimenovanj za prebivalstvo (Krašovci, Vipavci), ki ni bila vezana na politične meje, v tem prostoru zelo nenavadne in veliko manj stabilne kakor v drugih delih slovenskega ozemlja.

V drugi polovici 16. stoletja srečamo še tretji ključni pojem naše obravnave, in sicer **pridevnik kraški**, izpričan v registru razlikovalnih besed k Dalmatinovi Bibliji iz leta 1584. Gre za tabelarični prikaz besed, ki niso bile razumljive vsem bralcem slovenskega prevoda Svetega pisma, temelječega na kranjskih govorih: »Register nekaterih besed, katere krajnski, koroški, slovenski ali bezjački, hervacki, dalmatinski, istrijski ali kraški se drugači govore.«²⁰ Ob vsakokratni kranjski različici (*krajnski*) so v tabeli prikazane druge, kot jih govorijo na Koroškem (*koroški*), kajkavci Bezjaki ali takratni Slovenci (*slovenski ali bezjački*) ter v skupno rubriko vključeni Hrvati, Dalmatinci, Istrani in Kraševci (*hervacki, dalmatinski, istrijski, kraški*). Pomenljiva je potreba, da je Dalmatin posebej upošteval besedje Slovencev z zahodnega roba – besede, ki »se govore kraški« (*Craški*). Razlog, da jih je uvrstil v skupen stolpec s hrvaškimi, dalmatinskimi in istrskimi, je bil nedvomno praktične narave: pomanjkanje prostora in premajhno število specifičnih kraških izrazov, da bi se jih splačalo navajati v posebnem stolpcu. V istem stolpcu vsebovane besede seveda niso bile skupne vsem naštetim, enake

¹⁷ [Trubar], *Ta evangeli svetiga Matevsha*, str. A2b.

¹⁸ Krelj, *Postilla slovenska*, str. VII.

¹⁹ Golec, *Nastanek in razvoj*, str. 336.

²⁰ Dalmatin, *Biblia*, s. p., Register Nekaterih besed etc.

na prede ovarole spodai rak. Ifoie usse
 dobro raneno u Marinade hiesne bado ta
 nara uoba uile, is Puteniam ainam nar
 tega bulega hier le ~~more~~ spai u Teist proda
 diktuga na upem anpha is moiem Gospodam ceno
 is uia moia dratina tem in podobno perporaz
 no ih chumemo isoo brat, ottanem,

P. P. Dobrutlina moia Vas.
 Gospa Mate cert ih
 Lepu problem sa eno nabo
 predina labrai moia dratina
 nima chai prest, mai me postleio moia
 vretenza ih prostem, moia Bolana
 le vade perporazi no ih prose de be reble
 Mergere de be ie poslala Jazonetel chier ie
 cika sadena pauita labrai nie brat ie porazu
 de ie is Mergere seha u Cihenne
 Pohovno deibe
 M. J. Marenzi

Sierbe ii Se. 20

Omemba Trsta v pismu Marije Izabele baronice Marenzi materi, 11. januarja 1690
 (Merkù, Slovenska plemiška pisma, faksimile MIM/št. 2).

tako v hrvaških, kot v dalmatinskih, istrskih in kraških govorih. Katere od njih so kraške, samo kraške oziroma tudi kraške, je vprašanje za drugo obravnavo. Gotovo pa je, da je Dalmatin rabil pojem kraški v podobnem pomenu kot Trubar izraz Krašovci, torej v pokrajinskem, nepolitичnem smislu besede, ki se ne ozira na deželne in druge meje.

Omembe Krasa, Kraševcev in pridevnika kraški bomo v slovenskih besedilih, tako tiskanih kot rokopisnih, po Dalmatinovem zapisu pojma kraški zelo dolgo pogrešali.²¹ Čeprav je naslednja omemba zunaj tega okvira, saj gre za nemško besedilo, povejmo, da je Kras v 17. stoletju omenjen v sestavljenem pojmu za Notranjo četrt Kranjske (četrt petino), ki jo Valvasor v *Slavi* (1689) imenuje tudi s slovenskim imenom, in sicer kot »ta znotrajne deu na Kraso jeno na Pivke« (*ta snotrajne deu na krasso jenu napiuke*).²²

Do 19. stoletja je dokumentiranost slovenskih zemljepisnih imen v slovenskih tekstih šibka. V slovenščini se je namreč dotlej pisalo malo, kar velja še posebej za uradovno področje. Tako poznamo iz zgodnjega novega veka le peščico slovenskih uradovnih dokumentov, ki so nastali na širšem območju Krasa, in pred 18. stoletjem tudi le za pokušnjo kraških toponimov, vsebovanih v kakršnih koli slovenskih besedilih.

Med toponimi je najpomembnejši **Trst**, ki ga vključujemo v obravnavo ob dejstvu, da so ga sodobniki umeščali na Kras. Valvasor leta 1689 v opisu mesta v *Slavi vojvodine Kranjske* zapiše, da leži Trst na Krasu, in ne pozabi poudariti, da je nekoč spadal pod Kranjsko, o čemer Tržačani v njegovem času niso hoteli ničesar vedeti.²³ Ne preseneča, da se je Trst znašel že v slovenski protestantski književnosti 16. stoletja, in sicer prvič najverjetneje štiri leta pred prvo omembo Krasa v Khislovem razglasu (1570). Trubar je namreč v *Abecedariju* iz leta 1566 med izbranimi besedami (*Imena*), ki se začenjajo s črko T, navedel: *terst*, in sicer z malo začetnico.²⁴ Lahko bi šlo tako za občno ime *trst* v pomenu trs ali za lastno ime – Trst; v istem prikazu je namreč z malo začetno črko zapisana cela vrsta lastnih imen, med njimi tudi toponim Ljubljana (*lublana*).²⁵ V slovenskem besedilu je Trst dve desetletji pozneje dvakrat omenil Matija Trost (Trošt) iz Vipave, študent v Tübingenu, ki je tam leta 1588 objavil nekoliko prirejeni slovenski prevod nagrobne pridige ob Trubarjevi smrti, nastale dve leti prej pod peresom Jakoba Andreaeja. Trst se v Trostovem prevodu prvič pojavi že na samem začetku, pri Trubarjevem rojstvu leta 1508, »kadar je cesar Maksimilijan rajnik, tiga imena ta

prvi, zupar Benetke vojskoval inu Trst (*Tèrst*) noter vzel«.²⁶ Druga Trostova omemba Trsta se nanaša na Trubarjevo mladostno bivanje pri tržaškem škofu Petru Bonomu: »kadar je bil h timu visokemu vrejdnimu inu vucenimu gospodu Petru Bonomu, h timu brumnimu škofu v Trsti (*v Terfti*) prišal«.²⁷ Trost je v istem besedilu postregel še s prvo znano pridevniško obliko Trsta, in sicer *trski* (*Terski shkof*),²⁸ ki močno odstopa od sedanje *tržaški* in se zdi nenavadna ob dejstvu, da jo je zapisal rojeni Vipavec. Ustreznica *trski* se je do danes umaknila verjetno mlajši obliki *tržaški*.²⁹ Na današnjo standardno pridevniško obliko *tržaški* naletimo, kolikor je znano, prvič v začetku 18. stoletja. Opis meja deželskega sodišča Švarcenek v kranjskih Brkinih iz leta 1711, pravi, da teče meja švarceneškega sodišča (rihte) »po robu na ta veliki hrib Monte Kakuš ali Tusti vrh imenuvan, kir začne *tržaška rihta* (*Tersaska Richta*) [tržaško sodišče oz. ozemlje]. Od Monte Kakuš gre dol na te rezane kamne, postavljene med švarceneško ino tržaško rihto (*Tersasko richto*)«.³⁰

Slovenska besedila, ki bi nastala v samem Trstu in bi vsebovala slovensko ime mesta in njegovih prebivalcev, so pred 18. stoletjem v celoti omejena na znano korespondenco med dvema plemkinjama, Ester Maksimilijano baronico Coraduzzi iz graščine Koča vas v Loški dolini in njeno v Trst omoženo hčerko Marijo Izabelo, poročeno baronico Marenzi. Kranjska knjižna snovanja so bila ženska, sodeč po pravopisu, precej tuja, zlasti materi. Od skupno 31 pisem, nastalih od leta 1686 do nekaj let pozneje, je vsa razen treh napisala na Kranjskem živeča mati in jih poslala hčerki v tedaj še razmeroma majhno habsburško pristaniško mesto.³¹ Trst je v pisemih omenila

²⁶ Rupel, *Nove najdbe*, str. 65.

²⁷ Prav tam.

²⁸ Prav tam. – Dilemo, ali je treba *Terski* brati kot *trski* ali s šumevcem kot *trski*, je rešila analiza načinov Trostovega zapisovanja sičnika -s in šumevca -š. Izključujeta se zlasti pojavitvi v dveh zaporednih besedah: glasovna zveza -sk je zapisana kot *sk* (*Terski*), -šk pa kot -shk (*shkof*). Prim. Ahačić et. al., *Besedje slovenskega*, str. 531.

²⁹ Različica *trski* (*tršk*) je bila še v 20. stoletju dokumentirana v severnem, zasavskem delu Dolenjske. Tako so na območju Št. Jurija pod Kumom, danes Podkuma, označevali najdenčke, ki so tja prihajali v rejo iz tržaške najdenišnice in so tam ostali. Če je kdo spraševal, zakaj ima nekdo nenavaden priimek, je dobil odgovor: »Ker je tršk« (Golec, Tržaški in ljubljanski najdenčki, str. 195). Pri tem ni nepomembno, da spada govor Trostove rodne Vipave v notranjsko narečje, to pa je podaljšek dolenjske narečne skupine. Matija Trost je sam izpričal, da izvira iz družine tržanov Vipave (Rajhman, *Pisma slovenskih protestantov*, str. 147, 148).

³⁰ Rutar, *Završniška gosposčina*, str. 227.

³¹ Pavle Merkù je 30 pisem objavil v monografiji (Merkù, *Slovenska plemiška pisma*), zadnje, odkrito pozneje, pa v *Slavistični reviji* (Merkù, *Zasebna slovenščina*, str. 134–137). V materinih pisemih ni Trst nikoli omenjen drugače kot na ovojnicah 19 pisem v nemških naslovitvah hčerke Marenzijeve in torej z nemškim imenom: *Triest* (Merkù, *Slovenska plemiška pisma*, str. 28, 30, 34, 38, 42, 46, 54, 60, 64, 68, 72, 78, 82, 84, 90, 94, 96, 100; Merkù, *Zasebna slovenščina*, str. 134). Hči je nasprotno dve od svojih treh ohranjenih pisem datirala italijansko

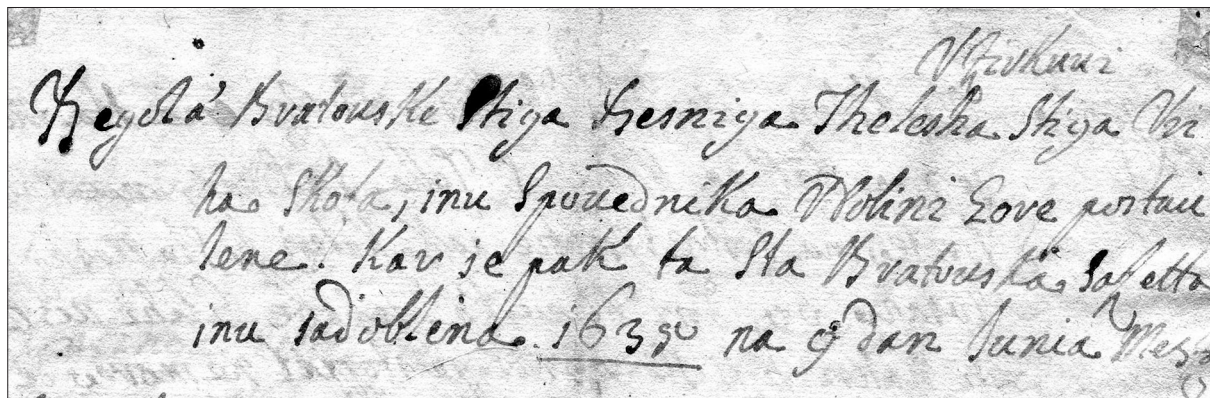
²¹ Valentin Vodnik denimo v *Veliki pratiki za leto 1795* piše: »Na Krasu pak je vse golu inu skalovitu ...« (Vodnik, *Zadovolne Krajnc*, str. 91).

²² Valvasor, *Die Ehre II*, str. 253.

²³ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 589.

²⁴ [Trubar], *Abecedarium*, fol. A3b.

²⁵ Prav tam, fol. A3a.

Začetek pravil bratovščine sv. Rešnjega telesa v Dolini (PAK, PAK KP 352, Zbirka slovenskih spisov, t. e. 1, a. e. 8).

samo hči, in sicer v dveh po dvakrat: »muj gospud na videjo ta sveta ura, de be v Trst (v Terst) peršu«;³² »iz puteriham vinam nartega bulega, kir se zdaj v Trst (ū Terst) proda«;³³ »Je peršu ene patent od cesarja tukaj v Trst (ū Terst)«;³⁴ »Tukaj v Trst (ū Terst) gredo okule kozice [epidemija koz] jeno otroce zlo mrjó«.³⁵

Od drugih toponimov s širšega območja Krasa je v 17. stoletju izpričana v slovenskem besedilu samo **Dolina pri Trstu**, takrat del Kranjske. Gre za pravila tamkajšnje bratovščine sv. Rešnjega telesa iz leta 1635, ohranjena v osnutku. Njihov pisec je vsaj nekoliko poznal knjižno slovenščino, vidni pa so tudi lokalni in narečni vplivi v pravopisu in besedišču. Dolina je omenjena enkrat samkrat, in sicer v naslovu, ki se glasi: »Regola bratovske svetiga Rešniga telesa v cirkvi svetiga Uriha škofa inu spovednika v Dolini gore postavlene. Kar je pak ta sveta bratovska začeta inu zadobljena, 1635 na 9. dan junia mesca.« (»Regola Bratouske Stiga Resniga Thelesha V Zirkuui Stiga Vriha Skofa, inu Spouednika V Dolini Gore postaulene. Kar ie pak ta Sta Bratouska Sazetta inu sadobljena 1635 na 9 dan Iunia Mesza«).³⁶

Dolinska bratovščinska pravila so eden od samo treh znanih slovenskih uradovnih dokumentov, nastalih v 17. stoletju na širšem Krasu. Za druga dva vemo, kje sta bila napisana oziroma na kateri kraj se nanašata, ni pa v njiju nobenih toponimov niti antroponomimov. Prvi dokument vsebuje kratko štirivrstično sodno prisego, nastalo v začetku 17. stoletja

pri gospostvu Devin. Njen začetni del se v istem dokumentu ponovi še v jeziku, ki temelji na kraškem narečju: »Toku mi Boh pamagaj na moj poslenje dan, to je ...«.³⁷ Po vsej verjetnosti gre za najzgodnejši zapis kraškega dialekta. Približno tridesetletja mlajša, prav tako nedatirana, je »Memoria« iz okoli leta 1680, ki govori o sporu med komunom Štanjel in kaplanom. Vsebinsko zanimivo besedilo je verjetno sestavil komenski župnik in ne more skriti opaznih kraških narečnih potez.³⁸

Daleč največ kraških zemljepisnih imen najdemo v opisu meja deželskega sodišča Švarcenek iz leta 1711. Sodišče s sedežem v istoimenskem gradu v Brkinih, ni bilo veliko, obsegalo je jugovzhodni del goriškega Krasa, mejilo na vzhodu in jugu na Kranjsko, na zahodu na kranjsko Devinsko gospostvo in ozemlje Trsta, na vzhodu pa mu je pripadala še eksklava Ostrožno Brdo pri Premu. Opis meja poznamo samo iz objave Simona Rutarja (1895), pa tudi ta ni imel v rokah izvirnika, temveč prepis tomajškega dekana Matije Sile. Pod besedilom, datiranim v Švarceneku 28. maja 1711, je v italijanščini podpisan Ludvik grof Petazzi.³⁹ Grofova slovenščina kaže nekaj lokalizmov, pravopis pa je daleč od slovenske knjižne tradicije in ima poleg nemških veliko italijanskih značilnosti. V nadaljevanju je besedilo objavljeno v prepisu z izvirnim Rutarjevim komentarjem in vzporedno v sodobni transliteraciji z dodanimi današnjimi oblikami geografskih imen in pojasnili v oglatih oklepajih.

in tako seveda z italijanskim imenom mesta: Trieste (Merkü, Slovenska plemiška pisma, str. 20, 21, 24, 25).

³² Merkü, Slovenska plemiška pisma, str. 24, 25.

³³ Prav tam, str. 24, 25.

³⁴ Prav tam, str. 26, 27.

³⁵ Prav tam.

³⁶ PAK, PAK KP 352, Zbirka slovenskih spisov, t. e. 1, a. e. 8. – Dokument je bil objavljen trikrat, prvič brez komentarja in ne docela natančno ([Anonimus], Pravila bratovščine, str. 226–227), nato v transkripciji s komentarjem (Rupel, Prispevki k protireformacijski dobi, str. 178–179), tretjič pa v kratki obravnavi s faksimilom (Bonin, Pravila bratovščine, str. 366–367).

³⁷ Komentirana objava: Merkü, Devinski prisežni obrazec. – Dokument je leta 2001 prišel z arhivom devinskih knezov Torre e Tasso v tržaški Državni arhiv.

³⁸ PAK, PAK KP 352, Zbirka slovenskih spisov, t. e. 1, a. e. 38. – Besedilo še ni doživelo tekstovne, jezikovne in pravopisne kritike, čeprav se je doslej dvakrat pojavilo na arhivskih razstavah (Umek (ur.), Slovensčina v dokumentih, str. 11; Umek (ur.) et al., Iz roda v rod, str. 44). Kot priča lastnoročni pripis generala in pesnika Rudolfa Maistra, je Memorio našel v štanjelskih cerkvenih zapiskih, vpleteno med liste z letnicami 1678–1692, Maistrova pa je tudi približna datacija: okoli leta 1680.

³⁹ Rutar, Završniška gosposčina, str. 226–228.

Rutarjeva transkripcija s komentarjem in opombami

Confini od Schwarzeneske Richte:

Nar poprei je Tabar St. Coziana, catiri leschi uti Richti do Mosta na verchi, na reko pod Naclu, Scofle, Tupelzhe, Strainoch.⁴⁰ Se oberne na Barske snosetti, inu pride na potock imenuvan Padesh.⁴¹ Kir se dva potocha snidejo po starim imenuvano pod Woistervizo,⁴² na Kau inu na Cirku svetiga Sozierba.⁴³ Od Cierkue St. Sozierba gre na Schelesnickovo Hischo catiera je u Schwarzeneschi Richti; od tam gre po grofovih Snosettih na Krisne dreve, od tam na greiske Snositti, inu na sdu (zdol) po potochi na ravnost na Straustudenz (Zdravi studenec), od tam gre na potoch Schlopp⁴⁴ inu se poverne na grofove snosetti inu passá na Morain potock,⁴⁵ kir se confiná ta Schwarzenesha inu Novograjska Richta. Od tam gre nad Vasfio Slop, od tam pafsá Confin na Rodich inu Kerslag (Hrpe-lje?) pod Vasfio Slob, inu naraunost na Cosinski Pil (znamenje ob poti). Od pilla Cosinskiga gre po Zeisti skusi Cosinske Grunte gor po sredi hriba verch Polania (Poljansček, Polonica na spec. Karti) nad Verpolle, kir confina Sosferbzka Richta, inu gre blisek Studenza Schusiz⁴⁶ imenuvan, inu naprei po robu na ta Velichi Hrib Monte Cakus⁴⁷ alli tusti verch imenuvan, kir sazne Tersaska Richta. Od Monte Cakus gre dol na te resane kamne, postaulene med Schwarzenesko inu Tersasko richto po glihinghi (po starim pa je schlu na Gropado), inu pride blisu Orlica, kir so tudi postauleni confini, kir sazne (začne) Duinska richta inu so postauleni resani Kamnj, slast pa na Hrib imenuvan Termunz⁴⁸, do verch Hriba imenuvan Holz.⁴⁹

40 Rutarjeva opomba: »Tupljice in Strane nista vasi, nego imena posestev, katerih lastniki so sedaj večinoma Barčani, nekdanj pa tudi Vremci. Tupljice (Tupelzhe, Tepljice, Toplezach) je imel nekdanj plem. Kupferschein, Tržačan, a Strane (Stranach, Strajnach, Stranoch) pa baron Rizzi.«

41 Rutar: »Dva potoka, Padež in Suhorščica, ki se stekata v Reko, prihajata od Suhorja.«

42 Rutar: »Vas Ostrovica (Ojstrovica, Vojstrovica) spada pod brezoviško župnijo.«

43 Rutar: »Cerkev sv. Sacrba (sanctus Servulus) in sv. Vida je na vrhu hriba na Rtvizah. Vas spada pod Brezovico, Železnikova hiša pa je bila pod Završnik.«

44 Rutar: »Potoch Schlopp = Ločica na specijalni karti.«

45 Rutar: »Znamenito je ime: 'Morin potok' pri Rodiku, morda od boginje Morene?«

46 Rutar: »Studenec 'Sušec' se imenuje tudi 'Schuschat'. – Trifinium Rodika, Lokev in Gročane.«

47 Rutar: »'Monte Kakuš' (pokvarjeno 'Cocusfa' ali 'Tosti Verch'; sedaj mu italijanski pisatelj pravi: 'Monte concusfo', t. j. pretreseni vrh, drugi Slovenci pa 'Maček').«

48 Rutar: »'Termunz' je v izvorniku 'Termoviz'; menda je pravišnje poslednje (od terminus?).«

49 Rutar: »'Golec' hrib izvirno 'Gollaz', a grof Ludvik je menda znal tudi kaj nemškega, zato je napisal 'Holz'.«

Prepis v sodobnem črkopisu z današnjimi oblikami zemljepisnih imen

Konfini od švarceneške rihte [deželjsko sodišče Švarcenek]:

Narpoprej je tabar svetiga⁵⁰ Kocjana [Škocjan],⁵¹ katiri leži v ti rihti, do mosta na verhi, na Reko [reko Reko] pod Naklu [Naklo], Škofle [Škoflje], Tupelče [Tukelče],⁵² Strajnoh [Strane].⁵³ Se obrne na barske⁵⁴ snožeti inu pride na potok, imenuvan Padež, kir se dva potoka snidejo, po starim imenuvano pod Vojstervico [Ostrovica], na kau inu na cirku svetiga Socjerba [cerkev sv. Servula pri Artvizah], od cjerkve svetiga Socjerba gre na Železnikovo hišo, katjera je u švarceneš[k]i rihti; od tam gre po grofovih snožetih na Križne dreve [vzpentina Križnadrev], od tam na grajske snožiti inu nazdu po potoki naravnost na Zdravstudenec,⁵⁵ od tam gre na potok Šlop [Ločica] inu se povrne na grofove snožeti inu pasá na Morajn potok [Slivnica?], kir se confiná ta švarceneš[k]a inu novograjska rihta [deželjsko sodišče Podgrad ali Novi grad]. Od tam gre nad vasjo Slop [Slope], od tam pasá konfin na Rodik inu Kerslag [Hrpe-lje?] pod vasjo Slop [Slope] inu naravnost na kozinski pil [znamenje pri Kozini]. Od pila kozinskiga gre po cejsti skuzi kozinske grunte gor posredi hriba vrh Polanja [Polansček] nad Vrpolle [Vrhopolje], kir confina soserbska rihta [deželjsko sodišče Socerb], inu gre blizek studenca Šusic [Sušec] imenuvan inu naprej po robu na ta veliki hrib Monte Kakuš ali Tusti vrh imenuvan [Kokoš, ital. Monte Cocusso, na slovensko-italijanski državni meji], kir začne tržaška rihta [deželjsko sodišče mesta Trst]. Od Monte Kakuš gre dol na te rezane kamne, postavljene med švarceneško inu tržaško rihto po glihingi (po starim je pa šlu na Gropado) inu pride blizu Orlika [Orlek], kir so tudi postavljeni konfini, kir začne dvinska rihta [deželjsko sodišče Devin] inu so postavljeni rezani kamni, zlast pa na hrib, imenuvan Trmunc [nekje pri Sežani], do vrh hriba, imenuvan Holc [Tomajski Govec].

⁵⁰ Razvezano po analogiji v nadaljevanju besedila: svetiga Socjerba.

⁵¹ Škocjan, znan po bližnjih Škocjanskih jamah.

⁵² Po Ivanu Jakiču gradič Tukelče (Tupelzhe) nekje nad Vremani, ki je razpadel že v 16. stoletju, posestvo je bilo pozneje last pl. Kupferscheinov, grajska pristava pa naj bi stala pri sedanji cerkvi sv. Marije v Vremski dolini (Jakič, *Vsi slovenski gradovi*, str. 347).

⁵³ Nekdanji gradič na hribu Nadguč pri vasi Barka (Jakič, *Vsi slovenski gradovi*, str. 316).

⁵⁴ Pridevnik po vasi Barka.

⁵⁵ Neki izvir nad vasjo Brezovica pod vzpetino Križnadrev.

Tam kompli Diuinski confin in sazne confin med Schwarzenesko inu Riffenbersko Richto, inu gre na Gradno berdo⁵⁶ na Cau (Kal), che je med Casle (n. Koslach) inu Dobraule.⁵⁷ Inu gre na Rafsho cir pridejo tri Richte skonfini uKub (vkup), tu je Schwarzenescha, Richenberscha inu Snoseska. Tam gre po Rasfi confin na verch Silievez (Zlivec),⁵⁸ od tam pa na Zebulouzo ino na Skriu in compli na Scozianska urata kir se je sazhello.

Ostrosnoberdo⁵⁹ leshi sesh sojemi confinami v Schwarzeneski Rihti in confina na jutergne sonze sesh reko na potoche che pridejo od Sichorske uode inu gre naprei pod Sohorjam, Borst che je tam je pod Schwarzenescho Richto.

Woda Recha je pu od te Richte inu Lou od Riebb

....

Pit kadai che boste telli (t. j. vodo iz Reke piti).

Schwarzenegg li 28 Maggio 1711.

Luigi Co: Pettazi m/p.

Tam kompli divinski confin in začne confin med švarceneško inu rifenberško rihto [deželsko sodišče Rihemberk] inu gre na Gradno brdo [najbrž vzpetina Vrhki] na kau, ke je med Kazle [Kazlje] inu Dobravle [Dobravlje]. Inu gre na Rašo [potok Raša], kir pridejo tri rihte s konfini vkup, tu je švarceneška, rihenberska inu snožeška [deželsko sodišče Senožeče]. Tam gre po Raši confin na vrh Siljevec [vzpetina Selivec], od tam pa na Čebulovco [vzpetina Čebulovica] ino na Škriu [nekje pri Divači] in kompli na Škocjanska vrata, kir se je začelo.

Ostrožno Brdo [vas v Brkinih pri Premu] leži sž sojemi konfinami v švarceneški rihti in konfiná na jutrnje sonce sež Reko na potoke, ke pridejo od Sihorske vode [potok Suhorica] inu gre naprej pod Sohorjam [vas Suhorje]. Boršt, ke je tam, je pod švarceneško rihto.

Voda Reka je pu od te rihte inu lov od rib

Pit, kadaj ke boste teli.

Švarcenek, il 28 maggio 1711 [28. maja 1711].

Luigi Co:[mes] Pettazi m/p.

[Ludvik grof Petazzi lastnoročno]

Meje deželskega sodišča Švarcenek na karti Historičnega atlasa alpskih dežel (Historischer Atlas, Blt. 34 in 35).

⁵⁶ Rutar: »Gradno Brdo, v izvirniku 'Gradine Werdo'; Vrhok (381 m) na specialni karti?«

⁵⁷ Rutar: »Dobravlje, uradno 'Dobraule' in 'Kazlje', uradno 'Koslach' (!), vasi pod tomajsko župnijo.«

⁵⁸ Rutar: »Sedaj gre meja po robu Krasa nad Rašo. 'Silievez' je Zlivec = razvodnica.«

⁵⁹ Rutar: »Ostrožno Brdo' je v urbarju čudno zapisano, namreč 'Prandorf' (pogorela vas'), vulgo 'Östoura Werdo'!«.

Obravnavo zaključujemo s švarceneškim besedilom kot vsebinsko najbogatejšim slovensko pisanim virom kraških zemljepisnih imen iz zgodnjega novega veka. Iz 18. stoletja za zdaj ne poznamo za območje Krasa nobenega drugega slovenskega teksta s podobno razkošnim naborom toponimov, mikrotoponimov, oronimov in hidronimov. Brez tega dragocenega dokumenta, četudi nastalega razmeroma

pozno in znanega le iz veliko poznejšega prepisa, bi bilo naše poznavanje kraškega imenoslovja močno osiromašeno.

VIRI IN LITERATURA

VIRI

ARS – Arhiv Republike Slovenije:

AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg.: šk. 328, 416.

AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko: št. 4

PAK – Pokrajinski arhiv Koper:

PAK KP 352, Zbirka slovenskih spisov: t. e. 1.

ZRC SAZU, ISJFR – Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša:

Sekcija za zgodovino slovenskega jezika: Občnoimenska kartoteka, Lastnoimenska kartoteka, Kartoteka patentov (Vaso Suyer).

Leksikološka sekcija: Listkovna kartoteka.

LITERATURA

Ahačič, Kozma et. al.: *Besedje slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja*. Ljubljana, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, 2011.

[Anonimus]: Pravilnik bratovščine sv. Rešnjega telesa v Dolini pri Trstu. *Istrski zgodovinski zbornik. Antologia storica istriana. Istarski historijski zbornik I*. Koper: Zgodovinsko društvo Jugoslovanske cone STO, 1953, str. 226–227.

Bonin, Zdenka: Pravila bratovščine sv. Rešnjega telesa iz Doline pri Trstu. *Arhivi – zakladnice spomina* (ur. Andrej Nared). Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2014, str. 366–367.

Dalmatin, Jurij: *Biblia, tu je, vse Svetu pismu, Stariga inu Noviga testamenta slovenski tolmažbena, skusi Jurja Dalmatina. Bibel, das ist, die gantze heilige Schriftt Windisch*. Wittemberg: Hans Krafft Erben, 1584.

Golec, Boris: Nastanek in razvoj slovenskih pokrajinskih imen z ozirom na identitete prebivalcev. *Vizija raziskav slovenske gospodarske in družbene zgodovine* (ur. Darja Mihelič). Ljubljana: Založba ZRC, 2014, str. 337–348.

Golec, Boris: Tržaški in ljubljanski najdenčki v Kumljanskih hribih. *Kronika* 37, 1989, št. 3, str. 192–202.

Historischer Atlas der österreichischen Alpenländer. I. Abteilung. Die Landgerichtskarte, 4. Teil: Kärnten, Krain, Görz und Triest. Wien: Adolf Holzhausens Nachfolger, 1929.

Jug, Stanko: Slovenski »zapovedni list« iz leta 1570 in novi vinski davek. *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo* 23, 1942, str. 74–84.

Kos, Milko: *Srednjeveški urbarji za Slovenijo. Zvezek tretji. Urbarji Slovenskega Primorja. Drugi del* (Viri za zgodovino Slovencev. Knjiga tretja). Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti 1954.

[Krelj, Sebastjan]: *Postilla slouenska. To ie, kar karshanske evangeliske Predige, vèrhu vsaki Nedeljski Evangelion etc.* [Regensburg], 1567.

Merkù, Pavle: Devinski prisežni obrazec z začetka 17. stoletja. *Jezikoslovni zapiski* 8, 2002, št. 1, str. 153–156.

Merkù, Pavle: *Slovenska plemiška pisma družin Marenzi – Coraduzzi s konca 17. stoletja*. Trst: Založništvo tržaškega tiska, 1980.

Merkù, Pavle: Zasebna slovenščina v 17. stoletju. *Slavistična revija* 30, 1982, str. 121–150.

Nared, Andrej: *Dežela – knez – stanovi. Oblikovanje kranjskih deželnih stanov in zborov do leta 1518* (Thesaurus memoriae. Dissertationes 7). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2009.

Nared, Andrej: Razglas (zapovedni list) kranjskega deželnega upravitelja Hansa Khisla o novem vinskem davku. *Arhivi – zakladnice spomina* (ur. Andrej Nared). Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2014, str. 358–359.

Rajhman, Jože: *Pisma slovenskih protestantov. Briefe der slowenischen Protestanten* (Slovenska akademija znanosti in umetnosti. Razred filološke in literarne vede. Korespondence pomembnih Slovencev 11). Ljubljana: SAZU, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede, 1987.

Rupel, Mirko: *Nove najdbe naših protestantik XVI. stoletja. Neue Funde unserer Protestantica des XVI. Jahrhunderts* (Dela 7). Ljubljana: SAZU, Razred za filološke in literarne vede, 1954.

Rupel, Mirko: Prispevki k protireformacijski dobi. *Slavistična revija* V–VII, 1954, str. 178–194.

Rutar, S.[imon]: Završniška gosposčina na Krasu. *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko* V, 1895, str. 213–228.

[Trubar, Primož] (1566): *Abecedarium, oli tabliza, is katere se vsaki more lahku inu v kratkim, brati inu pissati nauuzhiti*. V Tíbingi [Tübingen], 1566.

[Trubar, Primož]: *Ta evangeli svetiga Matevsha, sdai pervizh vta slouenski iesig preobernen. Evangelium D. N. Jesu Christi, authore Matthaeio, nunc primum uersum in linguam Schlauicam*. [Tübingen], 1555.

Umek, Ema (ur.): *Slovenščina v dokumentih skozi stoletja. Razstava ob 25-letnici samostojnega delovanja Arhiva Slovenije*. Ljubljana, 8. do 17. februarja 1971. Ljubljana: Arhiv SR Slovenije, 1971.

Umek, Ema (ur.) et al.: *Iz roda v rod. Pričevanja o slovenskem jeziku* (Publikacije Arhiva SR Slovenije, Katalogi, Zvezek 5). Ljubljana: Arhiv SR Slovenije, 1982.

Valvasor, Johann Weichard: *Die Ehre deß Hertzogthums Crain, I–XV*. Laybach, 1689.

Verbič, M.[arija]: Slovenski zapovedni list iz leta 1570 – prevod iz nemškega izvirnika. *Drugi Trubarjev zbornik. Ob štiristoletnici slovenske knjige* (ur. Mirko Rupel). Ljubljana: Slovenska matica, 1952.

Vodnik, Valentin: *Zadovolne Krajnc. Izbrano delo* (Zbirka Klasiki Kondorja 20). Ljubljana: Mladinska knjiga, 1997.

S U M M A R Y

The Karst, its people and geographic Karst names in early Slovenian texts

Given that very little was written in the Slovenian language until the 19th century, the Karst, its people and karst geographical names first appeared in Slovenian texts at a relatively late date. The toponyms, either in their original Slovenian or slightly modified form, more often appeared in foreign-language (Latin, Italian and German) sources, for instance, already in medieval land registers and later in church registers of births, marriages and deaths. To our knowledge, however, these sources do not contain Slovenian concepts of *Kras* (the Karst), *Kraševci* (inhabitants of the Karst) and *kraški* (adjective Karst). The discussion confines itself to early modern texts in which such names do not appear as isolated words, but rather as part of Slovenian context.

The notions of *Kras* and *Kraševci* and the adjective *kraški* first appeared in Slovenian texts in the second half of the 16th century, concurrently with important names of landscapes in the Slovenian territory. The landscape name *Kras* first appeared in one of the earliest Slovenian official documents, an edict on new wine tax, issued in 1570 in Ljubljana. The edict has been preserved in three variants and contains four occurrences of the term *Kras*, each time in

locative form: »na Krasu«. It is no coincidence that the notion of *Kras* first appeared in a Slovenian text in direct relation to wine and that the same source also contains the Slovenian term for Teran wine. The edict only refers to the Carniolan part of the Karst. In geographical terms, the same cannot be said of the notion of *Kraševci* denoting the inhabitants of the Karst, which in the form *Krašovci* makes its first appearance fifteen years earlier (1555) in Trubar's *The Gospel According to St. Matthew*. Founder of the Slovenian literary language, Primož Trubar, used the term in a geographical, non-political sense. The notion, as he used it, represented not only the Carniolan Karst, but also a significant part of the then still small County of Gorizia and the territory of Trieste. The second half of the 16th century then finally awaited the emergence of the third key notion in this discussion, the adjective *kraški*, which appears in the register of words accompanying Dalmatin's Slovenian translation of the Bible (1584). Especially significant is Dalmatin's careful consideration of the vocabulary used by Slovenes on the western margins of the ethnic territory. He, too, used the notion of *kraški* in a similar sense as Trubar used the term *Krašovci*, hence, as a designation of landscape type, regardless of provincial and other boundaries.

After Dalmatin, a very long time had to pass before the terms *Kras*, *Kraševci* and the adjective *kraški* would appear again. Similarly, only a few Slovenian administrative documents were produced in the Karst region during the early Modern Period and still fewer Karst toponyms appeared in any Slovenian text before the 18th century. The most important among these is Trst (Ital.: *Trieste*), probably first used in Slovene by Trubar in 1566, then in Trubar's biography penned by Matija Trost (1588), and in Slovenian letters written by a Carniolan noblewoman married and living in Trieste at the end of the 17th century. The only other Karst toponym to be found in Slovenian texts in the 17th century was Dolina pri Trstu, which appeared in the rules of the local church brotherhood (1635). However, by far the greatest number of geographical Karst names (toponyms, micro-toponyms, hydronyms, and oronyms) can be found in the description of the boundaries of the provincial court (*Landgericht*) under the Švarcenek seigniory from 1711.